

ЄВШАН-ЗІМЛЯ

БІБЛІОТЕКА ЮНОГО ЧИТАЧА

Рік видання I.

Випуск ч. II.

МИКОЛА ПОГІДНИЙ

СРІБНА ГРИВНА

ІСТОРИЧНЕ ОПОВІДАННЯ
diasporiana.org.ua

ДОРОГІ ЮНІ ЧИТАЧІ !

З великою радістю читаємо Ваші листи з усіх сторін світу,— з різних країн Європи, Америки, з Африки й Австралії. Радіємо, що так сердечно привітали ви разом із своїми батьками наше нове видання і виявляєте свою любов та пошану до нашої рідної мови й рідної книжки. Радіємо теж, що щораз численніше зголошується в члени нашого дитячого товариства, в члени нашого братства юних читачів.

Досі більшість членів є старшого віку. Тому теж оцей другий випуск „Євшан-Зілля” є призначений для старших передплатників — від 10 року життя.

— А що ж для молодших діток? — питаєте. Отже прохаємо молодших діток сховати у своїй дитячій бібліотеці книжечку про „Срібну гривну”, а за кілька років теж читатимете її з цікавістю й користю. Тепер же всім молодшим нашим членам пішлемо крім „Срібної гривни” ще й додаткову книжечку, відповідну до віку. Але маємо клопіт: не знаємо, які книжечки вже маєте. Отож буде найкраще, коли всі ви, молодші діти (від 9-го року життя вниз), пришлете список своєї скарбниці - бібліотеки. Тоді й пішлемо вам якусь нову книжечку. Хто не пришле списку, тому виберемо самі книжечку і пішлемо разом з черговим випуском „Євшан-зілля”. Чи добре так, малі друзі - читачі?

Як бачите, другий випуск нашої бібліотеки є одним оповіданням, а не збірником. Так думаємо робити й далі: видавати напереміну то збірник, то більше оповідання. Чи згода, малі й юні друзі?

Перший наш випуск вийшов уліті, а оцей виходить восени за листопад. Перерва у видаванні наступила з причини літніх вакацій, а потім великої кількості праць у друкарнях. Але найважливіша причина перерви це замала кількість передплат у літніх місяцях. Надіємося, що тепер, восени число передплатників сильно зросте.

Ми хочемо видавати кожного місяця книжечки бібліотеки „Євшан-зілля” окремі для молодших, а окремі для старших дітей. Це може статися тільки тоді, коли всі українські діти стануть членами нашого товариства - братства, коли будемо мати тисячі молодших і тисячі старших передплатників. Тому прохаємо всіх українських дітей ставати передплатниками „Євшан-зілля”,— приставати до нашого товариства, до нашого братства юних читачів. Усіх наших дотеперішніх членів прохаємо приєднувати все нових і нових передплатників, прохаємо теж писати до нас, присилати свої дитячі оповідання і свої спогади про нашу далеку рідну Україну. Кращі листи, оповідання й спогади будемо радо містити в наших збірниках.

До побачення, дорогі юні читачі, з черговою нашою книжечкою!

ВИДАВНИЦТВО „НАШИМ ДІТЯМ”, РЕДАКЦІЯ „ЄВШАН—ЗІЛЛЯ”

МИКОЛА ПОГІДНИЙ

С Р І Б Н А Г Р И В Н А

ІСТОРИЧНЕ ОПОВІДАННЯ
для старших дітей і молоді

В-во „НАШИМ ДІТЯМ”

ОБ'ЄДНАННЯ ПРАЦІВНИКІВ ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Оповідання „Срібна Гривна” нагороджене II-ою нагородою на конкурсі дитячої літератури В-ва „Нашим Дітям” ОПДЛ в Німеччині 1947 року.

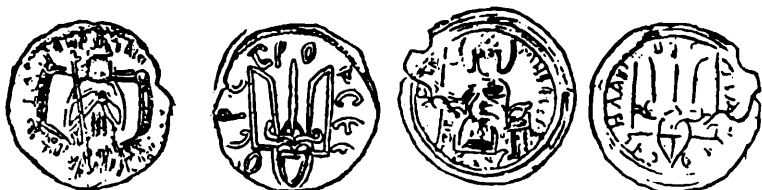
**Обгортка М. Михалевича
Рисунки В. Вербицького**

„ЄВШАН ЗІЛЛЯ” щомісячна бібліотека юного читача. Випуск ч. 2. Листопад, 1950. Видає В-во „Нашим Дітям” ОПДЛ — Об’єднання Працівників Дитячої Літератури. Редагує Колегія. Передруки (нових творів) тільки за згодою редакції. Річна передплата \$3, піврічна \$1.75.

При замовленні подавати вік дитини (від 2 до 16 р. життя).

Адреса :

**“YEVSHAN-ZILLA”, Youth Books Publishing, 217 Dalhousie St.
Toronto — Ontario — Canada**

„КНЯЗЬ ВЛАДИМІР НА ПРЕСТОЛІ — А СЕ ЙОГО СРЕБРО”

В престольному городі Києві, за володіння великого князя Володимира появилася у минниці¹⁾ грека Онисима перша українська срібна монета - гривна. Своїм чарівним виглядом вона незвичайно зворушила мистця. Він так був захоплений своїм вдалим ділом, що відразу хотів її віддати до рук князя. Срібною гривною він бажав віддячити йому за сердечну опіку, яку знайшов у князя, втікаючи з грецької землі. Тому, не довго думаючи, передав срібну гривну до рук тисяцького,²⁾ кажучи:

— Візьми її, господине, і віддай князеві, нехай скаже, чи гідна вона, в такому вигляді, послужити руській землі та її кметям.³⁾ Не пожалію труду, щоб набити їх стільки, скільки забажає господин князь.

Радослав теж не менше зрадів від її появи. Срібна гривна цілком полонила його очі й серце своєю незвичайною красою. Він був гордий, що зможе вручити князеві такий цінний дарунок. Стиснувши монету в теплих долонях, він миттю кинувся жвавим кроком у княжі хоромы.

Князь саме повернувся з церкви з ранньої Богослужби і відпочивав у істбі.⁴⁾ Побачивши тисяцького в дверях, заговорив до нього вельми прихильно:

1) Минниця — вирібня грошей.

2) Тисяцький — вищий військовий урядовець.

3) Кметь — господар.

4) Істба — староукраїнське слово — кімната.

— Що нового приносиш, господине?

Радослав поздоровив князя низьким поклоном і сказав:

— Господине князю! Я прийшов тебе привітати цінним дарунком від грека Онисима. Ось тобі перша руська срібна гривна! Візьми її й подивися, чи гідна вона послужити руській землі та чи годиться, щоб замінити її за куни й білки твоїх кметів.

Князь незвичайно зрадів від такої несподіванки. Він нераз говорив уже з греком, що давно вже прийшов час, коли Русь могла б порівнятися з греками і похвалитися своїм сріблом. Тому з великою цікавістю князь узяв ту монету в руки і пильно, з пошаною, став на неї придивлятися.

А срібна гривна немов пишалася своїм мистецьким виглядом. Круглолиця, з гладкими блискучими бережками, з подобою самого князя і його владним знам'ям — тризубом, вона сміливо гляділа в добрячі очі свого владики.

Крім того вона перша могла повеличатися справжніми руськими літерами. Навколо зображення князя й тризуба було написано виразно: Князь Володимір на престолі — А се його сребро.

І цим срібна гривна найбільше гордилася. Вона знала, що від цього часу на руській землі вона вже не чужа, а своя, рідна, і всі її будуть шанувати та поважати.

Навіть сам князь виявив до неї свою уважливість. В його очах було стільки зичливості й доброти, що гривна, випавши ненароком в нього з долоні, від радості пішла круговоротом, задзвеніла й заспівала.

Одного лише не помітила срібна гривна: на обличчі в князя виднілася не лише радість, а й турбота за майбутнє.

Він же повинен був виряджати срібну гривну в дорогу і йому дуже хотілося, щоб ця життєва дорога випала для неї щасливо.

Але чи здійсняться ці бажання? Життя — не іграшка. Багацько в ньому небезпек, багато дечого різного буває, тому ще невідомо, з ким доведеться гривні зустрічатись і серед яких обставин жити.

Довго думав князь над долею срібної гривни і не міг нічого вирішити. Та тут саме увійшов княжий отрок¹⁾ і повідомив, що прийшли братчики монахи від ігумена Антонія.

Князь відразу немов би повеселішав від цієї вістки. „Сам Бог їх приводить!” — подумав він. Срібна гривна ще лежала в

1) Отрок — Молодший із княжої двірської служби.

його руках, коли відчинилися двері і увійшли два монахи — затворники. Вони зупинилися перед князем і, склавши руки на грудях, схилили голови.

— Поклін господину князеві і молитва від усього благочестивого братства та його ігумена Антонія, — промовив монах.

Князь подякував і усміхнувся. Здавалося, немов би за одну хвилину з його обличчя зникла вся жура і тривога.

— Сам Бог вас приводить, — мовив князь. — Тількищо про вас довелося мені думати. Отже, говоріть, з чим Бог послав, що були ласкаві відвідати мої хорони.

— Ми, покірні волі твоїй, князю, і велика це честь, що з Богом нас приймаєш. Ми прийшли до тебе, як до свого благодітеля і ктитора.¹⁾ Нашим благочестивим просфорникам не вистаєє пшеничного зерна. Так не поскупи своєю жертвою, лас-

¹⁾ Ктитор — добродій, фундатор, жертводавець.

кавий князю, коли бажаєш, щоб приносилась жертва Господня в твоїх святинях.

— Нічого я не жалію для Христа - Господа і для слави руської землі. Ваша просьба самим Богом послана,— мовив князь. — А коли у вас виникла потреба, то прийміть від мене, як милостиню, цю першу срібну гривну, яку зробив мені грек Онисим. Хай вона йде на діло Боже і Божу хвалу, бо такий шлях буде найвірніший і наймиліший Господеві. Купіть за неї пшеничного зерна для просфорників і хай жертва Христова далі приноситься на славу Христову і славу нашої Руси.

І князь подав срібну гривну монахам.

Варлаам узяв її з якнайбільшою шанобою, подякував, поблагословив князя і обидва монахи вийшли.

Таким чином срібна гривна опинилася в монаха Варлаама.

Стиснена в кулаці затворника, вона відчула себе вдоволеною, бо ж добра воля і благословення князя давали їй повну запоруку на щасливу життєву дорогу.

Не менше був зворушений цінним здобутком монах Варлаам. Обидва затворники, як тільки вийшли з княжого терему, зараз же почали з великою цікавістю придивлятися до монети.

— Срібна гривна, срібна гривна! — з захопленням шепотіли уста монахів. Гордість за перший руський гріш так охопила обох, що їхні серця були наповнені вщерть щирою вдячністю князеві. Вони знали, яку велику несподіванку принесуть своєму ігуменові срібною гривною. Думка про це підганяла їх; обидва додавали кроку, щоб якнайскоріше добратися до монастиря.

Коли ж увійшли в монастирську браму, в першу чергу показали монахові дверникові свій цінний набуток від князя і лише тоді подалися до келії свого ігумена.

Ігумен Антоній ходив по келії з чотками і молився, коли несподівано з'явилися перед ним обидва монахи.

Варлаам аж сіяв від радості. Зворушений, приступив він до свого настоятеля і радісно промовив:

— Отче Антонію, поклін від князя - господина і милостиня. Дивися, яку чудову гривну передав тобі для просфорників наш владика. Це перша руська срібна гривна!

Його блискучі від радості очі не запримітили холодного і суворого погляду ігумена. Та коли погляд цей упав спочатку на срібну гривну, а потім на братчиків, вони помітили його, і їм стало ніяково. Брат Варлаам розгубився і замовк.

А ігумен Антоній узяв срібну гривну в руки, з докором подивився на нерозважних і легкодушних братчиків і сказав:

— Скільки разів я говорив вам, що срібло — спокуса диявола і загибель душам нашим. Всі сребролюбці будуть горіти в вогні пекельному і не буде їм радості, а буде загибель вічна і диявольська мука. Тому не годиться нам радіти від цієї спокуси і тримати її в нашій обителі. Мирові все треба віддати, що мирське. Ідїть зараз на подільське торговище, до купця Петрила, хай дасть вам за неї пшеничного зерна на просфору.

І соромно стало братчикам від такої суворої догани ігумена. Так соромно, що братчик Варлаам уже не питав нічого, тільки стиснув у долоні срібну гривну, вийшов зі своїм товаришем на монастирське подвір'я і почав готувати телігу¹⁾ в дорогу до города.

.. Сонце вже добігало до полудня. Гаряче літнє повітря сповнювалося гомоном киян, що проходили жвакими юрбами і поодинокі вулицями і зливалися густою хвилею на подільському торговищі. Тут уже кишіло людьми: кметями і смердами, сановитими боярами та дружинниками²⁾). Всі вони товпилися біля багатого краму вірменів та греків, що стояли рядом коло своїх теліг, чекаючи багатих покупців. А між рядами увихалися княжі митники, що збирали по куні від торговців до княжої скарбниці. Сюди й заїхали наші братчики з монастиря.

Купець Петрило, що торгував збіжжям, уже здалеку запримітив своїх постійних покупців і привітав їх веселою усмішкою. Не було сумніву, що монахи знову потребують зерна. Це зараз же й підтвердив Варлаам, що, залишивши свого товариша біля теліги, приступив до купця.

— Господине Петриле,— сказав він. — Я прийшов поздоровити тебе справжнім княжим даром. Ось тобі перша руська срібна гривна, яку пожертвував нашому монастиреві князь Володимир. А що не годиться сріблу перебувати в нашій обителі, ігумен Антоній передає її тобі, щоб дав ти нам за неї чистого пшеничного зерна на просфору.

Петрило зараз взяв її в руки, почав з увагою придивлятися, і його обличчя усміхнулося до монети з такою привітністю, що срібна гривна відразу забула холодні очі ігумена.

Благословення князя на далеку життєву дорогу і тепер не залишилося без успіху. Та захоплення досягло свого вершка тоді, коли Петрило прочитав руськими літерами: Князь Вла-

1) Теліга — віз.

2) Смерди — убогі селяни, заробітчани. Бояри — вельможі.

Дружинники — члени війська — княжої дружини.

дімір на престолі — А се його сребро. Тоді він з найбільшою пошаною стиснув її двома тугими пальцями і вкинув у шкіряний гаманець.

Такий вчинок Петрила срібній гривні не подобався. На знак незадоволення вона навіть дзенькнула один раз. Та цей спротив не привів ні до якого успіху. Сірий гаманець став тепер її першим мешканням. Коли ж поволі гривна прийшла до себе і опам'яталася від першого враження та почала розглядатися, запримітила, на своє велике здивування, що вона не сама.

Біля неї купою лежали подібні до неї подруги. З вигляду може не такі були гарні, повновиді й блискучі, та вона відразу відчула, що всіх їх зустріла однакова доля. Тому гривна не втерпіла, щоб не запитати:

— Що ви тут робите і чого збилися в таку гушу? Хіба ж годиться тут сидіти й нудитися, коли на світі так весело й гарно?

Срібна гривна чекала відповіді, але, мабуть, мешканці сірого гаманця не зрозуміли її. Всі вони так і забряжчали раптовим сміхом, а один з-поміж них, золотник, зітхнув та й сказав:

— Ах, так і видно, що ти наївна і недосвідчена дитина. А хіба ж ми вільні? Хіба ми можемо самі собою розпоряджатися? Це ж наша доля перебувати в людських гаманцях. Ми не перші й не останні. Проте, нічого нам тривожитись. Таку велику владу одержали ми від князя, що нас мусять зберігати і шанувати всі люди на землі. Тому зберігає нас також купець Петрило, але це людина чесна і богобоязлива. Він не буде нас довго тримати у своїй в'язниці. Він скоро відпустить нас на волю між людьми, — закінчив свою мову поважний золотник.

Він трошки помовчав, задумався, подивився уважливо на своїх друзів, а потім знову почав брязкотіти поважними словами до срібної гривни:

— Еге ж, таке воно діло. Нажився я досхочу і в своєму житті багато дечого бачив і багато дечого знаю. Всюди кидала мене доля, і досвіду в мене було не мало. Був я в Візантії в самому Цареграді, був на півночі між варягами; був у гаманцях грошолобних юдеїв; був також між німецькими купцями. Проте найкраще довелося жити таки між нашими. Наші кметі — це найбільше благочестиві і богоугодні люди. Зате не дай, Господи, попасти в руки грабіжників - варяг! Лукавий це народ! Навіть крові не пожаліє, щоб здобути нас. А зрештою навіщо я це говорю? — брязнув раптом золотник. — Годі лякати нашу

молоденьку подругу. Будь ласка, скажи нам, звідкіля ти прибула, бо скільки живу, а такої повновидої і хорошої, як ти, я ще не бачив.

Срібна гривна аж зарум'янилася від гордощів та від радості, почувши таку похвалу.

— Ах! Мій батько — сам князь Володимир, владика всієї руської землі. А коли не вірите, то ось подивіться — отут на моїх грудях написано справжніми руськими літерами: Князь Володимир на престолі,— а ось із цього боку — А се його сrebro.

— Так і справді! — промовив байдуже балакучий золотник. — Різні люди на світі виписують. Я також маю на собі печать князя. Вже й забув його ім'я. Та це дрібниця. Золото й срібло завжди має ціну в людей. Так, так, моя люба сестричко,— зітхнув поважно золотник. Він ще хотів щось сказати, та тут сталось щось таке, що не встиг він уже й слова вимовити.

Всі золотники, гривни, червінці раптом дзенькнули, щось ними стрясло і всі вони знову притихли.

Цікава до всього срібна гривна запитала, що це таке скоїлося. Недалекий її сусід, червінець, тихенько прошепотів:

— Мабуть Петрило кинув нас у скриню. Отже, тепер доведеться нам відпочивати. Так доброї ночі, сестричко!

Але на ці слова вже ніхто не встиг відповісти, навіть срібна гривна. Золотники, червінці і гривні, що оселилися на якийсь час у шкіряному гаманці Петрила, мусіли ждати нового ранку, поки рука хазяїна знову не візьме їх і не понесе між люди.

МЕЧ І ГРИВНА

В хаті купця Петрила довелося срібній гривні переживати незвичайні хвилини. Це почалося з того часу, коли багатий купець вирішив справити п'ятилітньому синові пострижини.

Дотримуючись старого звичаю, велів він домашній челяді приготувати вареного меду, зарізати кілька баранів, напекти всякого печива, а тоді почав запрошувати гостей.

Петрило користувався великою пошаною серед київських міщан. Тому ніхто не відмовився звеличати своєю присутністю його родинне свято.

На призначений вечір прибули не лише знайомі міщани, а навіть два вельможі з княжих бояр завітали в його хороми.

Святкове оточення сповнило всіх присутніх урочистим настроєм. Коли ж скоморохи заграли на своїх інструментах, вся хата пішла ходором. Дружина Петрила, Рогніда, мусіла з усіх сил вибиватися, щоб задовольнити своїх дорогих гостей. Дівчата вносили на дерев'яних мисках жарене м'ясиво, раби наливали в келехи солодкий мед, а випадкові глядачі та сусіди, що стовпилися біля вікон та порога, плескали в долоні від радості, під удари веселої музики.

А Петрило, як добрячий гостинний хазяїн, ходив поміж гостями, запрошував їх до столу, просив споживати Божі дари і жартами та дотепами заохочував несміливих гостей братися до багатой страви.

Та найбільшою гордістю Петрила був його п'ятилітній синок Слав'ята. Він брав його раз-у-раз на руки, гладив його кучеряве волосся і обносив перед своїми гостями.

— Ось мій синок, моє насліддя, мій любий хлопчина,— хвалився Петрило.

Гості стискали маленькі рученята Петрилового сина, пестили і обдаровували його гостинцями.

Ще більше радів маленький Слав'ята. Скрізь зустрічав він велику зичливість і любов. Його чисті невинні очі часто затримувалися на батькові й заклопотаній матері. Він був такий вдячний за ці радісні хвилини, що ніяк не знав, як їм висловити свою подяку. Тому зібрав всі свої дарунки, поніс до матері та й каже:

— Матусю, візьми від мене ці дари!

Мати дуже здивувалася, почувши такі речі. Вона спочатку думала, що це звичайні примхи дитини.

Та Слав'ята уперто настоював: бери й бери!

Мати здвигнула плечима, подивилася на нього:

— Навіщо мені ці дарунки, синку? Це ж твоє, гості тобі їх принесли.

— Так,— промовив хлопчина,— дарунки мої, а що мое — то це твоє, матусю, бо Слав'ята також твій.

На такі речі дитини мати не знала, що й відповідати. Рогніда усміхнулася, зібрала гостинці сина в хустину, поцілувала його в рум'яні щічки і повела між гостей.

— Сиди, синку, тут, і дивися, як розважаються гості.

Дала йому зі столу кілька медових солодких пиріжків і відійшла між челядь.

Але Слав'ята не любив дивитися ні на поважних з довгими бородами бояр, ні на сп'янілих міщан - купців, що вистуку-

вали приколотками по столі під гучні звуки музики. Хлопчик присунувся ближче до скоморохів, одягнених у чудернацьку купу одягу, що грали, танцювали, плескали в долоні та викидали ногами на всі боки.

Слав'ята дивився на них з захопленням, сміявся з їхніх жартів та гримас, якими вони старалися розсмішити гостей.

Танці та музика з різними штуками скоморохів тяглися до самого досвітку. Коли ж гості досхочу нагулялися, прийшла черга на урочистий традиційний звичай — постригти хлопця і сповнити ворожбу, якої з великою цікавістю чекали всі присутні.

Тоді висунулася з-поміж гостей стара жінка, в широкий барвистий спідниці і з білою наміткою на голові, що м'якими фалдами спадала на плечі й на руки.

Вона підійшла до Слав'яти тримаючи в одній руці невеличкий грецький меч, а в другій — келех з вареним солодким медом. Нахилившись до хлопчини, вона дала йому трохи випити меду і врочистим голосом промовила:

— Хай живе син милостивого господина Петрила, Слав'ята!

В цю хвилину гучно вдарили музики, засвистіли пищалі, забреніли цимбали і по хоромах розлився веселий, радісний гомін. Гості заметушилися і обступили хлопчину півколом, піднесли келехи з медом угору і гукнули на весь голос повними грудьми: — Хай живе Слав'ята!

Тимчасом стара жінка досвідченою рукою взяла пучок золотого волосся хлопчини, відрізала гострим мечем і з найбільшою шанобою простягла, переділивши його на-двоє, батькам хлопця: половину батькові й половину матері.

Батько й мати з радістю взяли дарунок сина, поздоровили його, поцілували в личко, а тоді батько чимскоріш вибіг чогось із кімнати.

Гості тимчасом завели пісню і колесом обходили Слав'яту, що сидів серед істби на стільці, слідкуючи здивованими очима за вільними й веселими рухами гостей. Та тепер прийшла найбільш урочиста хвилина пострижин.

В дверях показався сам Петрило. Він тримав у руках довгий варязький меч і блискучу срібну гривну. Всі вмиль притихли, а Петрило підійшов до сина й заговорив м'яким голосом:

— Сину, подивися на цей залізний меч і на цю гарну срібну гривну. Дивися і вибирай, що тобі любіше і корисніше. Мечем ми служимо князеві у війні, а майном — у мирі. Отже, си-

ну, не вагайся, а вибирай те, що тобі більше до вподоби.

Слав'ята дивився своїми великими синіми очима то на меч, то на гривну, і не знав, що з двох собі вибрати. Гості також не спускали очей, цікаві, на що рішиться хлопчина. Вони немов би намовляли його своїми поглядами; одні — бери меч, другі — срібну гривну.

Та не довго вагався Слав'ята. Очі його заграли веселими вогниками, він звів рученята і, простягнувши їх хутко, однією рукою схопив за держак меча, а другою вхопив срібну гривну.

Таке несподіване рішення хлопчини викликало серед гостей бурю радості. Хоч-не-хоч, Слав'ята всіх здивував своїм вчинком.

Перші опам'яталися і схопилися бояри. Вони миттю підійшли до дитини, стиснули за голівку, поцілували в чоло і сказали:

— Добре вибрав еси, сину. Знати, що ти син українського

купця, якому часто доводиться боронити в дорозі своє майно мечем. Меч і гріш — ось чим багатіє наша Русь.

Тоді кметь Янко, що часто бував на послугах у Петрила, взяв Слав'яту на руки і почав обносити між гостей.

І це тепер найбільше тішило хлопчину. Він показував усім присутнім блискучу срібну гривну, що сяяла від веселих людських очей щастям. Своєю несподіванкою появою вона зацікавила всіх гостей.

Її оглядали з усіх боків, придивлялися, брали в руки, гладили, пестили і знову віддавали. А срібній гривні це дуже подобалося. О, як їй хотілося почванитися своїм срібним голосочком!

На жаль, гості не знали її притаєних думок. Вони ставилися до неї з такою повагою, так уважно клали її на маленькі долоні хлопчини, що вона хоч-не-хоч мусіла мовчати. Одним лиш залишилось їй радіти — веселим обличчям Слав'яти.

Він так часто розтуляв свої рученята, пестив м'якими пальчиками, тулив до серця, що її честолюбству було цілком досить.

Тепер срібна гривна вже не мала причини нудьгувати. Ставши власністю Слав'яти, її життя набирало тепер щораз більшої різноманітності, і цим вона була покищо задоволена.

Коли ж гостина закінчилася і перші промені сонця пробігли зайчиками по стінах істби, тоді Рогніда поклала свого улюбленого сина в постіль спочивати. Однак, стомлений дрімотою Слав'ята і тепер не забув про свою гривну; притуливши її до грудей, він почав непомітно біля матері засипляти.

Лише купець Петрило не мав часу відпочивати. Він, радий, що гостина щасливо закінчилася, вже вантажив зі своїми кметями зерно на теліги і виїжджав знову на подільське торговисьце

„ДОБРО ЧИНИТИ”

Срібна гривна була щаслива. Слав'ята подружився з нею і полюбив її. Не було дня, щоб він і не погрався з нею. Отак візьме в маленькі долоні, погладить і пустить колісцем по столі. А срібна гривна — рада погуляти, забренить весело, заспіває дзвіночком. Слав'ята ж слухає, дивується та й каже до матері:

— Матусю, дивися, як срібна гривна танцює!

Мати звичайно наказує:

— Уважай, сину, щоб часом не загубив її. Срібна гривна має велику ціну і як загубиш, то буде безповоротна втрата.

Слав'ята пам'ятав материні слова і беріг свою гривну, як

свого ока. Знаючи її вартість, він думав, що б за неї купити. На подільській торговищі він бачив, як греки продавали гарний дружинний одяг, блискучі гострі варязькі мечі, сагайдаки і всякий крам з далекої Візантії. А він так бажав стати княжим дружинником, поплавати княжими суднами по руському морю, подивитися на Царгород, на багатих і мудрих греків.

Так він мріяв своїми дитячими думками і не знав, що доля в інакшу течію спрямує його срібну гривну.

До батьків Слав'яти часто заходив на послуги кметь Янко. Він був рибалкою і ночами звичайно виїжджав на рибальство, а днями деколи приходив на роботу. Його хата стояла далеко над Дніпром. Там він жив із своєю чималою родиною. Але не щастило чомусь кметеві Янкові. Важко йому жилося, хоч не всі про це знали. А одного року був великий голод. Янко позичив у відомого київського міщанина багатири Борана хліба. І тепер старий борг був найбільшою журбою Янка.

Недавно викликав його Боран до себе і став вимагати, щоб Янко повернув борг, бо інакше віддасть його на княжий суд і візьме в закупі'). А доля закупа бодай нікому не снилася.

Стратити волю й піти з усією родиною на вічне рабство до лихваря Борана, — це було б жахливо. Від думок про таку долю Янко втратив і сон і спокій. Довго він думав, що робити, що діяти, і нарешті вирішив шукати порятунку в купця Петрила. На нього тепер була вся його надія. А що справу не можна було відкладати, Янко, не довго чекаючи, того ж таки вечора пішов у хороми купця Петрила.

Дружина Петрила, Рогніда, зустріла його привітно, однак вістка, яку він одержав від неї, розвіяла всю його надію. Петрила не було дома. Він виїхав із збіжжям у грецькі міста у Криму і марно було сподіватися, що він швидко повернеться.

Почувши таку вістку, Янко впав у розпач. Важко опустився на лавку, поник головою й задумався.

Малий Слав'ята, що вже здавна всім дитячим серцем любив Янка, помітив його журбу. Хлопчик прибіг до нього, виліз на коліна і почав розпитувати:

— Янку, чому ж ти такий сумний? Ти мабуть не зловив цієї ночі ні одної рибки. Бачиш, який ти недобрий! Ніколи не хочеш взяти мене з собою. Ах, мамо, попроси Янка, щоб узяв мене на Дніпро. Там так гарно...

1) Закуп, закупень — людина, яка не виплатила боргу і за невиплачений борг потрапляла у власність того, в кого щось позичила. Таке право було за перших князів.

— Цить, Славо, і не докучай Янкові. Хіба ж ти не бачиш, який він сумний! Справді, що це з тобою, Янку? — запитала Рогніда.

Янко немов би зі сну прокинувся.

— Ах, є чого мені сумувати. Уже й сам не знаю, чи казати вам, чи краще змовчати. Хотів я про це поговорити з господином, але, бачите, не маю щастя.

— Що ж робити,—зітхнула співчутливо Рогніда.—Та все ж таки скажи, що тебе турбує, може щось порадимо.

— Авжеж,— мовив Янко. — Хоч не хоч, а мушу говорити. Треба мені грошей — от і все. Кілька років тому задовжився я в Борана. Тепер сказав він, що коли не поверну йому боргу, то зустріне мене доля закупа.

— І багато ти йому завинив? — запитала Рогніда.

— Три гривни. Заплачу йому — все буде гаразд, а ні — горе моє довіку. Так порятуйте, як ласка! Змилосярдїться над моїми малими сирітками.

Янко замовк, зітхнув важко і дивився сумними очима на хлопця, що притулився до його колін, вслухаючись у кожне його слово.

Слав'ята був хлопчина розумний і доброго серця. Правда, він ще не розумів, яке горе бідним людям, коли не мають грошей. Зате відчув серцем, що Янко опинився у великій скруті і треба його за всяку ціну порятувати. Але як це зробити? Янко винен три гривни, а в нього лише одна - однісенька.

Та не довго вагався хлопчина. Щось йому наче підшптувало: „віддай, віддай бідному рибалці”. І Слав'ята вже не протривів цьому голосові, а зараз побіг до другої їстби і миттю повернувся із срібною гривною в руці.

Він тепер набрався сміливості й рішучості. А коли став біля бідного рибалки, сказав:

— Матусю, дозволь віддати цю срібну гривну Янкові.

Мати тільки очі розкрила від здивування.

— А хіба ж тобі, синочку, не жаль срібної гривни? Ти ж з нею днюєш і ночуєш.

— Для Янка, матінко, мені її не шкода,— сказав хлопчина. — Зате Янко візьме мене на свій човен і повезе по Дніпрі. Правда, Янку?

Слав'ята так і впився радісними очима в рибалку, чекаючи відповіді.

Але Янко мовчав, а Слав'ята тоді кинувся до мамі і ждав

дозволу. А тільки мати кивнула згідливо головою, він у ту ж хвилину віддав срібну монету Янкові.

— Бери,— мовив хлопчина,— я ще маленький і мені грошей не треба.

В Янка від зворушення виступили сльози на очах. Він притягнув до себе дитину і погладив своєю шорсткою долонею по кучерях:

— Спасибіг, сину, за твоє добряче серце! Рости на потіху своїм батькам.

Рогніда була не менше зворушена та втішена благородним вчинком свого малого сина. Їй тепер також не годилося залишитися позаду. Вона не менше від сина була доброю та співчутливою до людського горя. Не гаючись, вона відкрила скриню, витягла з гаманця дві гривни і простягла їх Янкові.

— Бери, Янку, ці гроші і зараз іди та віддай свій борг.

Янко з вдячності не знав, що й казати. Щасливий до сліз, питав: — Чим я віддячу вам за це добро, яке ви мені вчинили?

А Рогніда, тримаючи на руках свого одинака, усміхалася і казала:

— Нічого, Янку! За богоугодне діло Бог платить. Коли поверне господин, тоді вже з ним порахуєшся. А це так — Христа ради.

Встав Янко, тричі поклонився, тричі подякував і щасливий вийшов навір. Не зважаючи на те, що вечір уже спадав на землю і сірою сутінню лягав по шляхах, Янко не вернувся до дому. Пішов прямо до Борана, щоб швидше з ним розв'язатися, повернути йому борг, та щоб цю ніч міг уже спокійно, без журби заснути.

Але не менше була зворушена цим шляхетним вчинком Слав'яти срібна гривна. Їй було навіть радісно, що власною ціною вона зможе вирятувати з горя і нужди цілу родину Янка. Вона ж пригадала собі точнісенько слова князя, коли виряджав її на життєву дорогу. Вона повинна чинити добро, якщо так, то не треба було нарікати на те, що так несподівано перейшла в руки Янка. „Хай діється Божа воля“,— подумала срібна гривна.

Тимчасом Янко увійшов у хороми Борана. Застав його при всері. Прихід Янка трохи здивував старого лихваря. Та цього не можна було помітити на його старечім обличчі, пожовклім та вкритім зморшками, немов густою сіткою.

Київські міщани оповідали, що Боран походив з хозарів. Хозарами були його батьки, що поселилися в Києві на передмі-

сті як тодгівці шкірами. Сам Боран уже зрусився. Єдине, що залишилося в нього,— жадібні і холодні очі.

Боран був відомий у всьому Києві своєю страшенною жадобою на гроші. Через те він увійшов навіть у приповідку: „Хапає все, як Боран”. Але Боран зовсім не цікавився тим, що люди думають про нього. Він знав, що грішми можна легко знаходити собі приятелів. І Боран їх мав. не лише серед київських міщан, а й серед княжих дружинників та бояр, що часто йшли до нього позичати при потребі. Тому він ні трохи не соромився свого митарства та лихварства.

Тепер же, побачивши перед собою Янка, він здивувався. Його холодні очі, здавалося, неначе трошки прижмурилися. Янко — це була його жертва. Таких жертв він мав більше, але Янко був для нього особливою жертвою. Його заклопотаний і розгублений вираз обличчя приносить Боранові велику приємність. Змірявши кілька разів Янка своїми пронизливими очима, лихвар уїдливо посміхнувся і, нарешті, сказав:

— Ти, мабуть, знову прийшов просити? Марна річ! Ти ж знаєш, що Боран нікого не жаліє!

— Ні,— відповів спокійно Янко. — Я не прийшов ні жалітися, ні проситися. Я прийшов тебе запитати, скільки я тобі винен разом з твоєю лихвою.

— З лихвою, кажеш? — перепитав здивований Боран. — Ну, нехай і так, порахуй тобі разом з лихвою.

Тоді витяг із скрині два листки пожовклого пергамену, почав рахувати і врешті промимрив крізь зуби:

— Три гривни срібла — маєш?

— Маю, — відповів Янко. — Маю, віддам — і відчепися від мене!

Та це слово „маю”, що його ніколи не чекав лихвар, струнуло всім його єством. Він так любив знущатися над своїми боржниками, так любив їм дошкулювати, тримати в непевності, а тут ця нагода вирвалася в нього з рук. Тепер страшно було глянути на Борана. Він немов би відразу стратив упевненість у собі, його обличчя в одну мить насупилося, перекошилося, і він скочив до Янка мов звір, крикнувши:

— Покажи, чи маєш!

— Ось вони,— ткнув Янко гроші в вічі лихвареві. — Коли не віриш, то дивись. Досить вже напився моєї крові!

І як було не вірити? Гроші лежали в руці — три гривни. Боран мусів повірити, лише тепер здавалося йому, що він погано порахував. Тому він раптом змовк, повернувся до своїх

пом'ятих пергаменів і знову почав над ними щось ворожити, бурмотіти. На чолі в нього виступив піт, брови нахмурились, уста теж розкрились і з них капала слина, а горбатий ніс тепер наче зігнувся в гачок. Так минув якийсь час, і він нарешті до-рахувався. На його обличчі тепер виднів лукавий усміх.

— Ти, Янку, винен мені не три, а чотири гривни. Я, бачиш, рахуючи помилився. Ось тут, на цих пергаменах все точнісенько записано.

— Брешеш! — не маючи сил витримати, крикнув Янко. — Брехня! Обман!! Ти ж сам казав, що я винен тобі три гривни. Так хочеш — бери три, а ні — підемо в княжий суд!

— Почекай, Янку, і не кричи в моїй істбі. Якщо хочеш іти в княжий суд — підемо в суд, а тепер давай три гривни. За чет-верту будемо судитися.

— Ні, Боране, май милість над бідним чоловіком. Ад-же бачиш, що ні від кого потягнути. Хіба ж мало тобі бояр? Пожалій бідного чоловіка. Зате віддам тобі таку гривну, якої ще жодний чоловік у Києві не має.

Ці слова здивували й зацікавили Борана. Він аж підвівся на своїх тонких ніжках.

— Покажи!

— Покажу, але скажи по правді, скільки я тобі винен!

— Ну, нехай буде по-твоєму. Три гривни. Тут так написано: три гривни.

— З лихвою?

— З лихвою.

— І вже не будеш більше до мене чіплятися?

— Не буду, — відповів Боран. — Не бійся! Боран не такий страшний, як люди говорять. Боран лиш більше гроші любить, ніж людей. От і все!

Боран тепер зовсім присмирнів і Янко трохи заспокоївся. Він поклав дві довгі гривни на стіл, а потім кинув срібною грив-ною, брязнув нею об стіл, і вона покотилася перед Бораном, закрутилася, забреніла теплим ніжним голосом. Лихвар же, по-чувши улюблений звук монети, аж вухо нахилив до гривни, так вона дуже йому сподобалася своєю дзвінкою піснею.

— Де ж ти її знайшов? — вигукнув він із здивуванням. — Яка це прекрасна гривна! Зовсім подібна на грецькі гроші.

І він ухопив її в жменю та вп'явся в неї своїм настирливим, жадібним поглядом.

А срібна гривна здається зблідла від цього несамовитого погляду. Таких очей вона ще ніколи не бачила. Їй здавалося,

що вони зараз повискакують з Боранових орбіт і зжеруть її, бідну гривну. І вона хотіла крикнути: „Янку, рятуй мене!” Але з жаху вона не мала сили видавити зі себе хоч би один звук.

Лихвар же радів, не знаючи міри. З радості підкидував він срібною гривною на долоні і зовсім забув, що він не сам, що позад нього стоїть ще Янко.

Янко ж уже втратив терпець дивитися на нависного Борана. Він зашарудів ногами і зтягнувся кашлем. Лише тоді Боран немов би прокинувся і, звернувшись до Янка, сказав:

— Іди! Ти вже мені нічого не винен!

На цьому слові вони розійшлися. Янко пішов додому, а срібна гривна залишилася в лихзаря, який тішився нею до пізньої ночі. Коли ж досхочу налюбувався, засвітив воскову свічку і спустився до погребу.

Це вже був у нього такий звичай відвідувати кожної ночі погреб, де лежали його незліченні скарби. Тому й тепер прийшов він сюди, щоб до своїх багатств додати ще одну монету. Зачинивши двері, він якось мить сторожко прислухався, чи не чути десь чийогось голосу або шелесту чиїхось кроків. Чи не крадеться хто, щоб відняти в нього ці скарби?

Коли ж переконався, що нікого немає, тоді відкрив одну дерев'яну сунію, обковану залізом, в якій ще було місце для грошей, розглянувся на срібну гривну, і нарешті вкинув її швиденько до скрині та спустив важке віко.

Тільки тепер Боран трохи заспокоївся. Срібна гривна була для нього цінним надбанням, тому вирішив зберігати її завжди в своєму погребі, не випускаючи з своїх рук.

„РЯТУЙТЕ НАС ВІД ЗЛИХ ЛЮДЕЙ!”

Як тільки опинилася срібна гривна в дерев'яній скрині Борана, зараз же довелося зустрітися їй з подібними до себе подругами. Вона й не думала про те, що з цією хвилиною в її житті багато дечого зміниться. Легковажна до всього, роздзвенілася вона на всі голоси, щоб всі її чули та бачили.

Але з цього нічого не виходило. Гривни, золотники та червінці зовсім не виявляли зацікавлення новоприбулою гостею. Вони лежали спокійно, поринувши у власні думки і навіть не дивилися в її сторону.

Це ще більше розгнівило срібну гривну. Доведена до краю, вона не витерпіла і так і накинулася на них з докором:

— Що це з вами сталося, що ви всі такі сумні та мовчазні? Хіба не краще було б розважатися приємною розмовою, ніж мовчати?

— І ти, подруго, будеш мовчати! — дзенькнув знехотя золотник, що лежав поруч із нею. — Придивися до нас добре, а тоді все зрозумієш. Як не сумувати, коли день-у-день покриває нас зелена іржа і нікому нас почистити. Ах, як давно не були ми вже в теплих, м'яких людських долонях! І немає надії на те, щоб колись наше життя покращало. Всі ми пропащі, і ти також пропала разом з нами.

Срібна гривна не хотіла цьому вірити. Вона подивилася на них з погордою.

— Як це так? Адже ми з такого металю, що всі нас мусять цінити й шанувати. Ми ж підносимо людям добробут, через нас вони багатіють і можуть за нас одержати все, чого лише їхня душа захоче. Отже, не знаю, чому ми мусіли б пропасти. Ні, я цьому ніяк не повірю.

— Не віриш? Ну й не вір, — відповів їй золотник. — Ти, мабуть, ще не знаєш, хто це такий Боран. Він — найбільший багатир у Києві, а крім того й найбільший лихвар. Всі люди знають, як божевільно він нас любить. Та саме ця його надмірна любов нас і погубила. Хто раз попаде йому в руки, то вже мабуть ніколи не вирветься. Він зараз віднесе до свого погребу, кине в дерев'яну скриню і — прощай, життя! Ось бачиш, ми сидимо вже тут цілими роками. Це наша жахлива в'язниця і немає сили якось звідси вирватися. Тільки й щастя нашого, що

він, Боран, майже кожної ночі сходить до нас до погребу, почистить свої скрині, відкриє одну - другу, всуне свою кістляву руку, помішає — і на цьому й кінець. А наші літа марно пропадають.

— І я також буду з вами отак цілими роками сидіти? — запитала переляканим голосом срібна гривна.

— Будеш і ти сидіти, бо чим же ти ліпша від нас! — відповів золотник. — Ми всі будемо сидіти в цій в'язниці і хіба Бог може змилосердитися над нами, та якось допоможе нам вирватися в світ.

І тоді замовк золотник, а срібна гривна важко зітхнула. Їй справді стало страшно від того всього, що почула. Ах, навіть Янко віддав її Боранові? Вона йому цього ніколи не забуде! Прощай, веселе радісне життя! Мабуть, вона вже ніколи не побачить купця Петрила, ясноволосого хлопчину Слав'яту. Не побачить вона і господина - князя. Все минуло, все пропало! „Горе, горе мені нещасній,” — вперше заплакала срібна гривна гіркими сльозами.

Але нікому було її заспокоїти та чимось потішити. Злежали золотники, гривни, червінці мали свою журбу і зовсім не турбувалися горем своєї нової подруги.

Тимчасом дні минали в нудзі, безділлі, темряві. За цей час срібна гривна познайомилася з досить балакучим червінцем, що також відчував інколи потребу розкрити своє серце. Тоді йому здавалося, що немов би легшало від горя. Він мав великий досвід, тому говорив розумно і з переконанням.

Отож, одного вечора, каже червінець до срібної гривни:

— Багато я бачив на своєму житті, молода подруго. Багато бачив і багато знаю. Знаю також, що не лише Боран, а й усі люди нас дуже люблять і цінять. Та якби ця любов була чиста і шляхетна, не могли б людям дуже багато добра вчинити. На жаль, у світі буває навпаки. Люди за гроші допускаються всяких злочинів. Зрада, брехня, обман, кривда, насильство, грабунки — ось чим провиняються жадібні люди ради нас! Правда, не всі це роблять. Є й такі, що закон Божий знають та його дотримуються. Це добрі і чесні люди. Але є й такі, про яких соромно й говорити. Лихвар Боран не один на світі. Таких Боранів більше. І для нас єдина потіха, що в цих нещастях ми не винні. Ми — їхні невільники, раби, і люди роблять із нами те, що самі схотять. Тому Господь помилює нас від кари. Так будь спокійна, молода подруго, і не турбуйся. На все прийде свій час. Треба лише терпеливо почекати.

Срібна гривна слухала ці мудрі слова досвідченого червінця і ждала. А одного разу їй здавалося, що от-от покине дерев'яну скриню Борана і знову піде в світ між люди. Однак, скоро мусіла розчаруватися.

Справді, тієї ночі Боран знову спустився до погребу. Він навіть відкрив дерев'яну скриню, вибрав якусь срібну гривну, взяв її на долоню, усміхнувся до неї та навіть поцілував, але що з того? Він зараз же знову вкинув її в скриню, придавив міцно віко і на цьому все закінчилося.

Срібній гривні довелося далі жити і нудьгувати у в'язниці Борана та міркувати над своїм невеселим майбутнім.

Коли ж запитала одного разу золотника, скільки часу вона тут перебуває, то золотник сумно усміхнувся і сказав:

— Ох, довго, довго вже сестричко. Мабуть, уже рік минає.

Срібна гривна перелякалася. Вона вже втратила надію якось вибратися на волю. Тепер зелена іржа почала поволі підходити і до неї, хапаючись за тоненькі блискучі бережки. І хоч вона й пробувала не даватися, то це її не рятувало.

А час минав — день за днем, місяць за місяцем, і хто знає, яка була б дальша доля гривни, якби не трапилася страшна подія.

Коли одної ночі Боран стояв із запаленою восковою свічкою коло своїх скринь, несподівано з гуркотом відскочили двері, і до погребу вбігли якісь люди.

Тоді срібна гривна почула жажливий крик Борана. Що це означало, вона не могла зрозуміти, лише чула якийсь дивний шерех, немов би хтось із кимсь змагався.

Боран не переставав кричати, але раптом крик його обірвався. Після цього гривна вже не почула його голосу.

Не було сумніву, що з Бораном скоїлося щось погане. Срібній гривні навіть стало жаль Борана. Як би не було, він був єдиною людиною, яка їх відвідувала і раділа, бачучи їх. А тепер, мабуть, більше Борана вже не побачить. Незнайомі люди, що несподівано вдерлися до погребу, напевно були гірші, ніж Боран. Так вона думала і незабаром мала нагоду переконатися, що це була правда.

Один із грабіжників схопив скриню, де була срібна гривна, і хотів винести. Тоді раптом віко чомусь відкрилося — і всі золотники, гривни та червінці розсипалися по долівці. А срібна гривна якраз упала біля непорушного Борана, що лежав спокійно з розкинутими руками на землі.

Грабіжник, побачивши розсипані гроші, люто вилаявся і

з поспіхом почав їх вибирувати та вкидати до скрині. Однак срібна гривна встигла ще побачити, як ці незнайомі люди виносили з поспіхом усе добро з погреба. А коли грабіжник підняв її і насильно вкинув назад до скрині, вона зовсім розізлилася. Разом з іншими гривнами і червінцями вона ще пробувала вирватися з в'язниці і кричала, гомоніла, бряжчала:

— Рятуйте! Рятуйте нас від злих людей!

Та марно всі вони жалілися, бунтувалися. Злі люди поклали їх зі скринями на теліги і зараз же від'їхали. А срібна гривна у своїм безсиллі тільки безпорадно зітхала.

†

ЗАСИПАНА ЗЕМЛЕЮ

Вістка про смерть Борана, пограбування грошей, а разом з тим і срібної гривни вже того ж ранку рознеслася по всьому городі.

І заметушилися міщани і кметі, почувши про це злочинство невідомих грабіжників. Князь негайно вислав своїх оружників розслідувати справу. Він не сумнівався, хто це вчинив, бо вже протягом якогось часу такі грабунки траплялися доволі часто, особливо на шляхах до города.

Тому князь викликав до себе тисяцького Радослава і сказав: „Збери свою рать¹⁾ і йди в погоню за грабіжниками. Не годиться, щоб у престольному городі Києві такі речі діялися”.

Тисяцький Радослав покликав до себе сотника Стрибора і наказав йому приготувати оружників²⁾ до походу. До цього спонукала його також несподівана вістка, яку принесли йому два рибалки, Власт і Олег.

Вони насилу добилися до княжого вельможі, щоб усе йому розказати. Тисяцький радо прийняв їх у свої хороми і вислухав з великою увагою.

А молоді хлопці сміливо і просто розказували:

— Коли ми вдвох виходили ранком з Дніпрового яру, де готували дерево на хату, випадково зустрілися з грабіжниками. Вони їхали двома телігами і старалися пробратися до берега Дніпра. Це не вдалося так легко, бо теліги від тягару грузли в землю. Однак, їх поспіх і вся їх поведінка викликали

1) Рать — військо, (теж — бій).

2) Оружники — ратники, воїни.

підозріння. Коли ж ми довідалися сьогодні ранком про смерть Борана і пограбування його майна, чомусь відразу пригадалися нам ці люди. Хто зна, чи це не були ті грабіжники, що позбавили життя Борана.

Тисяцький увесь час уважно слухав їх та розважував справу. Йому також здавалося, що це, мабуть, були винуватці смерти лихваря. Радий, що одержав такі цінні відомості від рибалок, він сказав:

— Спасибіг вам, молодці, що впору встигли до мене. Княжа нагорода вас не мине! Тепер підете разом з моїми оружниками та покажете, де їх зустріли. Зброю одержите від сотника Стрибора.

Молоді рибалки радо погодилися. Вони зараз пішли до Стрибора, який прийняв їх між своїх ратників. Незабаром відділ оружників був уже готовий до походу. Вони залишили город і попрямували на схід до Дніпра, а їхніми повожатими були Власт і Олег.

Сотник Стрибор керував раттю, стежив бистрим оком на всі сторони і поволі поступав уперед. Гушавина, якою був покритий берег Дніпра, не давала можливості скоро пробиратися дружині. Деколи мусіли прорубувати дорогу рогатинами. Легше стало, коли перейшли на вузьку доріжку, зазначену лише двома коліями - вибоїнами від теліги. Тут увесь відділ зупинився. Олег і Власт уважніше придивилися і заявили, що саме тут вони зустрілися з грабіжниками.

— Ось сліди теліг, куди вони проїжджали, — сказав Олег. — Це єдина дорога, якою найлегше можна добратися до берега.

— Знаю, — відповів сотник Стрибор. — Ця доріжка мені відома. Отже, треба нам бути наготові. Вояцьке діло — швидко вирішувати.

Він негайно поділив свою рать на два відділи і моторніших віддав під накази десятника Ярила.

— Іди із своїми оружниками чимскоріш до берега. Іди навпростець, вибирай найкоротші шляхи, щоб не допустити грабіжників до води, бо тоді вони можуть легко втекти. Ми підемо за слідами теліг, — говорив Стрибор. — Але коли б ми зустрілися з грабіжниками, то відразу привітаємо їх воєнним окликом, і це буде вам знак кидатися якнайскоріше до нас.

— Гаразд, господине сотнику, — відповів Ярило.

І оружники зараз же розділилися. Одні пішли з Ярилом і з ними Олег, а Власт залишився із Стрибором і повів оружників за слідами від теліг. Сюди прохід був легкий, тому відділ поспішав майже без ніяких труднощів і ніде не затримувався. Коли ж сонце піднялося високо вгору і почало шораз більше припікати, Стрибор вирішив зійти зі своїми оружниками в яр трохи відпочити.

Він знайшов якусь стежку і вже почав спускатися із своїми оружниками схилом яру, як раптом побачив унизу біля потоку ватру, що давала про себе знати крізь гушавину їдким димом. Це спонукало Стрибора бути тепер ще більше обережним.

Сотник дав знак оружникам затриматися, а сам подався тихцем вперед. Він підходив поволі туди, де горіла ватра, просунувся крізь гушавину ліщини й верболозу.

Коли ж підійшов непомітно вже зовсім близько, був заскочений несподіваною зустріччю. Біля ватри крутилися якісь люди в дивних печенізьких шапках, готуючи їжу. Всі вони були озброєні рогатинами та грецькими мечами, а деякі мали навіть щити. Недалеко від ватри в кущах стояли й теліги, про які згадували рибалки. Сотник Стрибор тепер не сумнівався, що натрапив на грабіжників. Не довго думаючи, зараз же подався до своїх.

Тепер наближалася вирішальна хвилина, і Стрибор уже жалкував, що вислав Ярила. Та не було часу відкладати справу. Він розставив оружників півколом у напрямі ватри і дав наказ просуватися вперед.

Та шелест і хряскіт сухого гілля, що його спричинив у гушавині відділ дружинників, скоро виявив їхню присутність.

Грабіжники, помітивши небезпеку, миттю вхопилися за зброю й почали готуватися до оборони.

Та поки вони приготувалися, з-за кущів висунулися Стриборові лучники і враз засвистіли стріли, що наче в'язкою розсипалися по грабіжниках. Злочинці не знали, що робити. Зчинився крик, почулися стогони, і в ту хвилину оружники вдарили на ворога. Почався жорстокий кривавий бій.

Грабіжники не здавалися і пробували відбиватися. Рогатини падали на голови противників, вдаряли об щити, а м'язи напружувалися й охлявали у цьому жорстокому змаганні.

Особливо дався оружникам Стрибора в знаки один велетень у шкіряній одежі, з широкими кремезними плечима. Він так і кидався з рогатиною на всі боки, щоб вискочити з ото-

чення. Та це йому не вдавалося. Оружники звернули на нього всю увагу і налягали на нього всією силою. Вони не мали сумніву, що це був сам ватажок і старалися захопити його живцем.

Та ватажок зовсім не думав здаватися. Серед ряду оружників, що його оточили, він шукав найслабшого місця і тоді очі його затрималися на Власті, який у своїм запалі також замішався між оружників.

Ватажкові здавалося, що сюди буде найлегше пробитися і тому він без вагання кинувся всією силою на нього.

Недосвідчений у бою хлопчина відбивався, як міг, від страшних ударів велетня, але марно. Щит розколовся в нього і поки оружники встигли прийти з допомогою, один удар рогатиною закінчив його молоде життя. Власт лежав на землі з розбитим черепом, а ватажок кинувся тепер утікати.

На щастя, з того боку надбігли якраз оружники Ярила з Олегом, що, почувши здалеку бойовий оклик, встигли ще добитися на бойовище. Вони, не гаючись, оточили ватажка і в короткім бою, поранивши його в ногу, звалили на землю та зв'язали, щоб, як казав Ярило, дати князеві дань від злих людей.

А бій вже наближався до кінця. Грабіжники, побачивши свого ватажка в колодках, кидали рогатини і здавалися один за одним. Оружники їх в'язали і збирали докупі. Так незабаром утишився бойовий гомін, і оружники відпочивали, радіючи своєю перемогою.

Не забували вони також про теліги, навантажені добром Борана. Теліги стояли в гушавині, і сотник Стрибор зараз велів витягнути їх і запрягти коней, щоб бути готовим до повороту.

Одно лиш позбавило всіх повної радості від перемоги — це смерть Власта. Олег, коли довідався про втрату, заридав від болю за своїм побратимом. Він упав йому до ніг і так лежав довгий час, прибитий горем.

Оружники насилу заспокоїли Олега, що не міг ніяк примиритися з утратою друга.

Сотник Стрибор також прийняв із глибоким болем вістку про смерть Власта. Він наказав нарядити тіло покійника у бойовий виряд і покласти на телігу, щоб чимскоріш вертатися в город.

Сумний похід вирушив в дорогу. За телігою ішов Олег. Він не переставав плакати за своїм побратимом. Його боліс-

ний стогін вражав до глибин серця оружників, що мовчки посувалися за телігами. Ішли спокійні, стомлені, а їхні очі з тугою дивилися в бік города, щоб чимскоріше туди добратися. Ішли всі мовчки, лише теліги скрипіли під важким тягарем Боранових скарбів. Час-від-часу вони підскакували на вибоїнах, і тоді в дерев'яних скринях бряжчали гривни, золотники, червінці.

Вони може також жаліли за Властом, ціною якого окупили свою волю. Але не всі розуміли їхню розмову. І не знали, що між цими золотниками і червінцями лежить також срібна гривна з княжою печаттю.

Срібна гривна була незвичайно вражена ходом подій, що сталися цього дня. Перемогу княжих оружників над грабіжниками прийняла вона з великим полегшенням. Тепер вона була певна, що повернеться знову золота воля, і вона знову зможе піти в теплі людські долоні. Тому вона зовсім заспокоїлася і знову почала мріяти свої давні сни, про своє минуле, та невідоме, може щасливе майбутнє.

Тимчасом сумний похід повернувся в город. Боранове добро віддано було до княжої скарбниці, а тіло вбитого Власта перевезли до його батьків.

Олег, що не відступав ні на хвилину від свого побратима, пішов також до батьків Власта, щоб розповісти їм про смерть їхнього сина. Тепер ніщо вже його не тішило: не втішився навіть тоді, коли його покликали до тисяцького Радослава одержати заслужену нагороду. Другого дня послав по нього тисяцький своїх оружників, щоб виявити волю князя - господина. Радослав з теплою і співчуттям зустрів Олега. Обнявши його за плечі, він мовив до нього щирим голосом:

— Не сумуй, юначе! Не можна суперечити Божій волі. Радій, що наш милостивий господин і владика не забув за твої заслуги і передає тобі княжий дар. Бери, хлопче, цю срібну гривну з княжою печаттю. А за твоє лицарство і відвагу в бої з грабіжниками князь велів тебе прийняти між свої отроки. Так іди, похорони свого побратима, не впадай у розпач і швидко повертайся до своєї почесної служби.

Такі слова були великою розрадою для молодого рибалки. Він подякував тисяцькому за пам'ять і нагороду, поклонився, стиснув срібну гривну в долоні і повернувся до свого побратима. Та чомусь Олег не радів срібній гривні, не усміхався до неї,

а стиснув байдуже в долоні і вкинув у кишеню, ніби якусь безвартісну річ.

Такий вчинок Олега не сподобався срібній гривні. Вона не звикла до таких байдужих холодних зустрічей. До цього часу звичайно вітали її радісно, привітливо, з увагою, а тут сталося чомусь зовсім інше. Та цим разом срібна гривна повинна була вибачити. Вона ще не знала, яку силу має людське горе. Справді, колись вона дещо чула від досвідченого червінця, та це було дуже давно.

Тому мовчки поверталася вона з Олегом до батьків Власта, що вже нарядили свого сина до похоронів. Тут уже було багато кметів і міщан, що прийшли віддати останню шану покійникові. Над мертвим Властом вже нахилилися діви - голосільниці з розпущеними косами і плакали та голосили жалібно, щоб востаннє з ним попрощатися і провести у вічну дорогу.

З цим бажанням підійшов і Олег до друга, нахилився, плачучи над ним, поцілував у холодні уста і поклав непомітно в його мертві долоні свій княжий дар — срібну гривну. Так він хотів віддячитися своєму побратимові за ту вірну службу, яка в'язала їх за життя, та яку розірвала невмолима смерть.

Після цього приступили до Власта грабарі, щоб закінчити похоронний обряд. Вони зняли нарядженого у святкову одягу покійника і перенесли на сани, вкриті рядном. В похоронному ході супроводжували його діви - голосільниці, що враз заридали від серця за померлим. Тоді похоронний похід вирушив на цвинтарище, що було за городом у берестовому гаю.

Срібна гривна також була свідком сумних похоронів, бо лежала в холодних долонях Власта. Справді дещо з цього було для неї незрозуміле. Але кого ж можна запитатися? Всі були зайняті покійником, і вона мусіла чекати відповідної хвилини.

Похорон доходив до кінця. Грабарі зняли Власта з саней, поклали в сидячий поставі в яму, наклали біля нього багато глиняних горшків із стравами, що їх особливо любив покійник за життя, і почали засипати землею.

І саме це занепокоїло срібну гривну. Вона ще пробувала якось подати голос про себе, але її заходи були даремні. Ніхто не звертав на неї уваги. Грабарі далі кидали землю, доки зовсім не накрили покійника разом із срібною гривною. Змовк останній жалібний стогін, що супроводжував роботу грабарів, і все покрила таємнича мовчанка, серед якої опинилася безпорадна і забута всіма срібна гривна.

СВІДОК ВЕЛИЧІ Й МОГУТНОСТІ

Здавалося, що доля срібної гривни тепер назавжди запечатана.

З тієї хвилини, коли Олег поклав її в кістляву, холодну руку Власта, здавалося, неначе все завмерло біля неї. Відтоді вона вже не почула ні одного людського голосу, ні звуку. Це переконало гривну, що вона закопана в землю, звідкіля вже немає вороття.

Як це було для неї жахливо, безнадійно, болюче!... Безпросвітня темна ніч і темрява, і ніколи немає дня, і так увесь час у холодній долоні мертвого Власта. Вона ще пробувала кричати, благати рятунок, але марно. В могильній холодній тиші довелося їй жити днями, місяцями, роками, століттями.

А в тій страшній самоті доводилося хіба згадувати свої давні сні, все те, що колись пережила і що безповоротно минуло.

Тоді ввижався їй часто малий хлопчина Слав'ята з дитячим чарівним усміхом, ласкавими милими очима, золотими кучерями. Гривна також пригадувала собі перші слова захоплення господина - князя. Не забула вона й братчика - затворника Варлаама, і шаленого у своїй любови до грошей лихваря Борана. Одного лише не могла переболіти: за яку кару віддав її Олег мовчазному мертвому Властові? Чим вона перед ним завинила?

Вона ж так любила теплі людські долоні і мохнаті пахучі шкіряні гаманці. Тимчасом могила Власта стала і для неї могилою вічною, в якій зелена іржа пожирала її блискучі бєрежки все більше й більше. О, як дуже вона цього боялася!

Та все це Властові було байдуже. Він тримав її у своїх руках доти, доки ці долоні не зітглили та не розсипалися. Тоді вона впала біля глиняного горшка, забреніла і це був її останній звук, її остання пісня. Після цього всі її радісні спогади минулого почали затьмарюватися і розпливатися в забутті.

Срібна гривна холола, завмирала, а зелена іржа далі вкривала її бережки. І хто знає чи іржа не знищила б її зовсім, коли б одного разу не почула вона якісь дивні таємничі, глухі удари ззовні.

Тоді вперше вона здригнулася всім своїм тілом, відчула, що

ще живе і почала прислухатися. Та це тривало довго, дуже довго. Ті удари повторялися частіше, сильніше і, здавалося, неначе наближалися все до неї.

І срібна гривна може була б не повірила, якби одного дня не розсунулася над нею земля. Це сталося так несподівано, що

вона аж застигла від того дива. До неї крізь вузьеньку щілинку вперше прорвався золотий промінь сонця. Тоді удари збільшилися, і вона почула людський голос.

— Стійте і залиште роботу! Тут, здається, є якісь могили. Покличте зараз професора Пономаренка!

Тоді удари затихли, і вона почула цілком виразно людські кроки. Чийсь ноги топтали над нею, доки раптом знову не затихло. Мабуть прибув професор Пономаренко, член археологічної комісії.¹⁾

Він щось довго говорив із людьми і після його слів праця на якийсь час зупинилася. Та це тривало недовго.

На радість срібної гривни, одного дня знову заметушилися над нею люди. Тоді застукали лопати, джагани і враз над

¹⁾ Археологія — наука про давню історію. Археолог — дослідник давньої історії.

нею отвір поширився, посипалися грудки землі і над краєм ями показалася людська постать.

Це зіскочив униз кремезний чоловік у робочій блузі й почав кругом роздивлятися та нишпорити очима. Нарешті він підняв голову догори і заговорив приємним, звучним голосом:

— Панове, ваші здогади правильні! Випадково ми натрапили на старе княже цвинтарище. Так залиште мене в спокої, починаю роботу.

Тоді професор Пономаренко нахилився, почав піднімати грудки вогкої землі, та уважно придивлятися, роздроблювати пальцями і з повагою відкладати їх набік. Так він увесь час розшукував, роздивлявся по ямі, доки з острахом не затримався перед кісткою невідомої людини, що знаходилася в сидячій поставі, спершись сухими ребрами об стіну, і дивилася на нього порожніми ямами очей.

Професор Пономаренко від першого виду злякався і відступив назад. Але незабаром вдача археолога взяла верх. Він увесь був захоплений своїми розшуками.

— Гей, та дивіться, ради Бога! — вигукнув він. — Ми ж маємо тут цілий музей. Ось ці горшки з поживою. — Є й варязький меч... Чого тут тільки немає!...

І він нахилився та почав нишпорити в сірій глині і саме тоді натрапив на... срібну гривну. Ця знахідка його глибоко зворушила і врадувала. Він уже не мав сили запанувати над собою, вискочив з ями, щоб якнайскоріше повідомити про свою цінну знахідку своїх товаришів.

— Панове! — сказав він, — немає сумніву, що ми знайшли княжий гріш. Дивіться, такий вигляд має справжня українська срібна монета — гривна. Унікат, справжній унікат свого роду! Доводиться думати, яким способом вона попала сюди, до могили. Чи це не було зв'язане з якимсь похоронним звичаєм наших предків?...

— Відомо, що старовинні греки давали оболь¹⁾ померлому, щоб він мав чим заплатити перевізникові Харонові за перевіз через ріку Лету на другий світ. Так, так — все можливе. Однак, немає сумніву, що це справжній княжий гріш. Почекайте, здається, на ньому видно ще написи давньою українською мовою. Справді! Ось читайте: Князь Володимір на престолі — А се його сребро.

¹⁾ Оболь — дрібний грецький гріш.

Члени комісії були не менше зворушені таким відкриттям професора Пономаренка. Всі оглядали гривну з подивом, пошаною і увагою, як найбільшу цінність.

А срібна гривна теж була радісно схвильована, коли знову побачила дивні привітні очі людини. Однак не мала вона змоги шонебудь розказати про своє минуле. Та люди звичайно добре розуміють ціну гроша, але ніколи не розуміють його мови. Тому гривна покійно мовчала, дозволяла брати себе в руки, оглядати, дотикатися і ждала свого призначення.

Але срібна гривна вже не мала причини чогонебудь боятися. Професор Пономаренко так подружився з нею, що відтепер став її найкращим звеличником, оборонцем і захисником. Хоч археологічні розкопки ішли далі своїм порядком, він все таки знайшов час віднести її до київського музею.

„В престольному городі України вона народилася, тут і годиться їй одержати заслужену нагороду”, — говорив професор Пономаренко.

Так воно й сталося. Срібна гривна одержала від директора музею заслужене і почесне місце.

Всі відновлена й відчищена, у своїй первісній красі, лежала вона в київському музеї, на гарному різбленому столі, за блискучим кришталевим склом. Це було найдостойніше місце, яке вона зайняла в нумізматичному відділі¹⁾

Але й тут вона не забула заповіту господина - князя Володимира. Як вірна і любляча дочка, вона гідно виконувала своє завдання.

Своїм чарівним виглядом, красою і ясним поглядом минулого срібна гривна нагадувала громадянам вільної української держави про велич і могутність старої княжої Руси - України та про багатство її богоугодних і відважних кметів.

1) Нумізматичний відділ — відділ зі збірками старих грошей.

ЧЛЕНИ - ОСНОВНИКИ БРАТСТВА ЮНИХ ЧИТАЧІВ

Кожне товариство має своїх перших членів — членів основників. Так і в нашому братстві юних читачів: перші передплатники „Євшан-зілля” і є першими членами - основниками нашого братства. А бути членом - основником це велика почесність, але й великий обов'язок дбати про добро й розвиток братства юних читачів. Які повинності членів братства юних читачів про це ви знаєте з першого випуску „Євшан-зілля” (стор. 26). Але для членів - основників це не тільки повинності, а власне обов'язки. Ми певні, що всі члени-основники сповнятимуть ці почесні обов'язки по своїй змозі якнайкраще.

Ось перший список членів-основників братства юних читачів:

Юрій Дядько, Юрій Борис, Оксана і Христя Жолкевичі, Христя Солонинка, Роксоляна Дідух, Даруся Зельська — усі в Канаді. Таня Гринишин, Ляріса й Юрко Кузеви, Звенислава Лукашевич, Юрій Гриценко, Богданна Жуковська — усі в ~~З'єдинених Державах~~ Америки — ЗДА. Роман Жилавий — у Бельгії. Мртуса Мамчин, Мартуса Гордійчук — в Африці. Галя Нитченко — в Австралії. Євген Крупій — у Венецуелі. З. Охримович — в Англії. Членів основників з інших країн подамо згодом.

Вітаємо вас, малі й юні друзі, як передових наших членів.

Редакція „Євшан-зілля”.

КНИЖКОВІ НАГОРОДИ

Подаємо список членів, що прислали до кінця липня передплати і вислосували книжкові нагороди: М. Мамчин, М. Гордійчук, Б. Зелинський, М. Грушкевич, Н. і О. Басюк, О. Коропей, Й. Петрик, В. Савчак, Д. Зельська, Х. Солонинка, Р. і М. Савчак, Ю. Мельник, Ю. Тарасевич, І. Артюшенко, Ю. Саєвич, Я. Козаченко, Б. Антонович, Т. Гринишин, Т. Кулик, Б. Гойдиш, З. Губка, Ю. Дядько, Р. Дідух, Е. і М. Петик, Комарянські (які імена?). Просимо всіх нагороджених прислати список книжок у своїй бібліотеці, тоді вишлемо таку книжку, якої ще не маєте. Хто не пришле списку, тому виберемо самі книжку і вишлемо з черговим випуском „Євшан-зілля”.

ЗАМОВЛЯЙТЕ КНИЖКИ ДЛЯ ДІТЕЙ І МОЛОДІ

При нашому видавництві існує висилкова книгарня, яка на замовлення висилає всякі книжки для дітей і молоді.

На бажання висилаємо Каталог книжок із цінником.

Скажіть, юні читачі, своїм батькам, що найкращий дарунок для вас — це рідна дитяча й юнацька книжка.

Замовлення на книжки і гроші шліть на адресу „Євшан-зілля”.

СПРАВТЕ ПОМИЛКУ. У першому випуску „Євшан-зілля” трапилася помилка, а саме: на стор. 8 в заголовку замість „Поромщик”, має бути „Поромник”.

Ангеліна Кудряшова

Ціна 0.25 дол.

"YEV SHAN-ZILLA"
217 Dalhousie Str.
Toronto, Ont., Canada.